

PSIHOLOŠKI ASPEKTI ATOMSKOG RATA

U vojnim studijama o eventualnom budućem atomskom ratu ima mnogo pretpostavki koje su još uvek predmet diskusije. Dok su postavke fizičara, koji pomoću svojih formula objašnjavaju razorno dejstvo nuklearnih oružja, relativno najpouzdanije, tim pre što one nisu osnovane samo na goloj teoriji nego i na konkretnim podacima o fizičkom učinku atomske bombe u Hirošimi i Nagasakiju i nuklearnim eksperimentima koji su izvršeni u oblasti Maršalskih Ostrva, u Nevadi i Sibiru, dotle su postavke vojnih taktičara o atomskom ratu nedovoljno pouzdane, a ponekad i sumnjive. To dolazi otuda što im nedostaje empiriski materijal i što samo uz pomoć svoje imaginacije čine predviđanja i nagađanja, koja su, naravno, često proizvoljna. No, to je i razumljivo: u vojnoj taktici nema tako egzaktnih formula na osnovu kojih bi se mogla izgraditi jedna neprikosnovena i univerzalna atomska taktika. Slična je situacija, ako ne i teža, i sa vojnim psiholozima kad pišu o psihološkim aspektima atomskog rata, koga dosad nije bilo (a i ne želimo da ga bude). Mada podaci o atomskom bombardovanju Hirošime i Nagasakija nisu beznačajni, ipak su nedovoljni da bismo u razmatranju psiholoških aspekata atomskog rata mogli donositi sudove sa više sigurnosti. Sem toga, atomsko bombardovanje Hirošime i Nagasakija imalo je više karakter jedne strategiske akcije, u kojoj je najviše nastradalo civilno stanovništvo.¹⁾

Međutim, o psihološkom dejstvu nuklearnog taktičkog oružja na vojnika mi ne znamo gotovo ništa, iz prostog razloga što se još ni u jednom ratu ta oružja nisu upotrebila. O eksperimentima i vojnim manevrima sa ovim oružjem, u kojima su učestvovala oružane snage, takođe veoma malo znamo. Uostalom, ti eksperimenti i vojni manevri, makoliko bili dobro izvedeni, nikada ne mogu ni izdaleka dati pravu sliku budućeg rata i svih njegovih psiholoških faktora. Stoga vojnom psihologu

¹⁾ Postojalo je očevidnih znakova da je moral japanske vojske i stanovništva sazreo za kapitulaciju. Prema nalazima Otseka za strategisku službu (OSS) u SAD rat bi se i bez atomskog bombardovanja završio između jula i septembra 1945. Najzad, ističe se da je japanska vlada i pre toga bombardovanja bila spremna na kapitulaciju, samo je tražila način da ta kapitulacija bude što »časnija«. Dakle, atomsko bombardovanje Hirošime i Nagasakija ne može se nikako drukčije objasniti nego kao eksperimenat sa ciljem da se ispita dejstvo atomskog oružja na živim ljudskim bićima.

ne preostaje ništa drugo nego da koristi prilično oskudan materijal o atomskom bombardovanju Hirošime i Nagasakija, kao i materijal o eksperimentima i vojnim manevrima sa nuklearnim oružjima i operativno-taktičke opservacije različitih autora o atomskom ratu.

Psihičke reakcije u trenutku i nakon eksplozije atomske bombe u Hirošimi i Nagasakiju

Prema podacima Inspekcije za strategisko bombardovanje (SAD), koji su dobiveni psihološkim metodama ispitivanja, u trenutku eksplozije atomske bombe u Hirošimi i Nagasakiju, praktički su svi preživeli imali doživljaj neposredne opasnosti za život ili, kao što su mnogi docnije izjavljivali, »da im je došao kraj«. Oni su bili uvereni da su zgrade u kojima su se nalazili, odnosno njihova neposredna susedstva, bile direktno pogođene konvencionalnom bombom i da su jedva »spasli glavu«. Očevidno je da je tu bilo veoma malo onih koji hi mogli imati doživljaje »udaljene opasnosti«. Čak su mnogi, koji su se u trenutku eksplozije nalazili na bezopasnoj udaljenosti od nulte tačke, nakon tri meseca, kad su govorili o svojim doživljajima retrospektivno, pokazivali malo znakova da su shvatili da im život nije bio tako neposredno ugrožen. Nasuprot tome, oni koji su preživeli jaka bombardovanja konvencionalnim bombama nisu svi opisivali svoje doživljaje u smislu neposredne opasnosti za život. Priličan broj tih ljudi je izjavljivao da su imali doživljaj »udaljene opasnosti«. Oni su o svojim doživljajima govorili kao posmatrači događaja, koji su bili relativno udaljeni od centra opasnosti.

Doživljaj neposredne opasnosti u trenutku eksplozije atomske bombe uslovljen je čitavim kompleksom veoma neprijatnih i intenzivnih podražaja. Vazdušni eksplozivni udar, koji je izazvao poremećaj ravnoteže i jake osećaje pritiska, često praćene bolovima, sigurno je najviše doprineo pojavi doživljaja neposredne opasnosti. Sem toga, jak blesak²⁾ i buka od eksplozije sa svoje strane su pojačali taj doživljaj. Mada je bilo ljudi koji su na blesak trenutno reagovali kao što treba, bacivši se na zemlju, uhvativši zaklon, itd.,³⁾ ipak su se neki zbunili, i ukočeni ostali na mestu na kome su se našli gledajući prema blesku, a drugi su zbunjeno trčali unaokolo, itd.

Kad su preživeli (naravno, oni koji su se mogli kretati) nakon 10—15 minuta od atomske eksplozije počeli izlaziti iz skloništa ili iskopavati se ispod ruševina — još neoporavljeni od prvobitnog doživljaja neposredne opasnosti — naišli su na drugi šok, izazvan neizbežnim prizorom velikog broja mrtvih i ranjenih. Sem toga, pojava lokalne vatre, koja se postepeno širila u opšti požar, predstavljala je za preživеле novu opasnost.

²⁾ Taj je blesak za jedan desetohiljaditi deo sekunde toliko jak da na udaljenosti od 16 km izgleda 30 puta svetliji od sunca u podne.

³⁾ Za one koji nisu bili blizu nulte tačke postojao je veoma kratak vremenski interval od vidnog opažaja bleska do prvih toplotnih i eksplozivnih valova, ali ipak dovoljno dug da se izvrše izvesne radnje u cilju samozaštite.

U Hirošimi je od 245.000 stanovnika 30% poginulo, a 30% bilo teško ranjeno. U Nagasakiju je od 220.000 stanovnika 35.000 poginulo (16%), a nešto veći broj je bio ranjen. Taj veliki broj mrtvih i ranjenih može se objasniti, pored samog dejstva atomskog oružja, koje je neosporno razornije od bilo koga dotada postojećeg, gustinom stanovništva u tim japanskim gradovima i elementom iznenađenja, kao i time što stanovništvo nije poznavalo različita dejstva tog novog oružja. Sem toga, širenje sekundarnih požara, a i većih rušenja, bilo je pospešeno blagodareći drvenoj i drugoj lako zapaljivoj građi od koje su većim delom sagrađene stanbene zgrade u Japanu.

Potrebno je istaći da je u toj fazi nastupila panika, koja nastaje, kao što je poznato, kad ljudi gube kontrolu nad primitivnim i impulzivnim manifestacijama akutnog straha. U jednom izveštaju Inspekcije za strategisko bombardovanje kaže se: »...Nije bilo nikakve organizovane delatnosti. Ljudi su bili zbunjeni katastrofom i jurili su unaokolo kao divlje životinje kad se odjednom puste iz kaveza«.

Reakcije straha, koje su privremeno poremetile funkcije normalnog psihičkog života, produžile su se nekoliko dana, nedelja, čak i meseci, nakon atomskog napada kod znatnog dela stanovništva Hirošime i Nagasakija. Još veći strah je zavladao kad su se počeli pojavljivati prvi simptomi bolesti izazvane radijacijom: povraćanje, proliv, groznica, zapaljenje usta i grla, malaksalost, potkožno krvarenje i opadanje kose, a osobito smrtni slučajevi. Sem toga, veliki broj žrtava je docnije umrlo od drugih bolesti, koje su nastale u međuvremenu (kao što su zarazno zapaljenje bronhija i pluća, tuberkuloza, itd.), a koje su bile u vezi sa smanjenim otporom organizma zbog odsustva belih krvnih zrnaca.

Pošto radioaktivno dejstvo atomske bombe dotada nije bilo poznato, ljudi su pojavu radijacijom izazvane bolesti objašnjavali na svoj način. Stale su se širiti glasine koje su sa svoje strane pojačavale reakcije straha. Mada je relativno mali broj ljudi poginuo od dejstva neposrednog i naknadnog radioaktivnog zračenja (15% od svih poginulih), ipak je to novo i nepoznato razorno dejstvo ustvari prouzrokovalo veći strah kod ljudi nego dejstva toplotnog zračenja i eksplozivnog udara, pošto su ova poslednja bila poznata iz bombardovanja konvencionalnim bombama.

Inspekcija za strategisko bombardovanje u svojim izveštajima je konstatovala veliku psihičku depresiju kod stanovništva u čitavom Japanu. To je sasvim razumljivo ako se uzmu u obzir teške okolnosti pod kojima je ono živelo. Industrija je bila dezorganizovana, trgovačka i ribarska flota uništene. Milioni Japanaca su bili nezaposleni, gladni i bez krova nad glavom. Ranjeni i oboleli bedno su životarili i mnogi zbog nedovoljne lekarske pomoći umirali. Kod ljudi je sve više raslo ogorčenje zbog poraza u ratu i razočarenje u državne rukovodioce, koji su zemlju doveli u takvu tešku situaciju.

Veliki broj traumatskih neuroza, akutnih psihoza i psihosomatskih poremećaja može se objasniti kao posledica teških doživljaja u ratu i ne-

sređenih prilika nakon završetka rata.⁴⁾ Ističe se, međutim, da su, pored »gama-radijacije«, čije je dejstvo nesumnjivo bilo primarno, i drugi faktori, kao »emocionalna napetost« i »slaba ishrana«, igrali važnu ulogu u pojavi privremene sterilnosti i drugih fizioloških poremećaja kod ljudi u Hirošimi i Nagasakiju nakon atomskog bombardovanja.

Problem emocionalnog prilagođavanja

Postavlja se pitanje: da li je moguće da ljudi steknu emocionalnu otpornost prema takvom razornom dejstvu kao što je atomska eksplozija? Da li postoji psihološki proces koji omogućava ljudima da se izlažu opasnostima a da se pritom sačuvaju od psihološkog sloma, panike i masovne demoralizacije, koja se u tolikoj meri pojavila nakon atomskog bombardovanja Japana? Ukratko: da li je moguće emocionalno prilagođavanje u uslovima jednog atomskog rata?

Pre svega, korisno će biti da se osvrnemo na Mekardijevu teoriju o faktorima »neposredne opasnosti« i »udaljene opasnosti«. Faktor »neposredne opasnosti« pretstavlja za čoveka najkritičniju situaciju u ratu, naprimer, kad je bomba pala u njegovoj neposrednoj blizini, kad je razrušeno njegovo sklonište ili rov, kad ga je udar snažne eksplozije bacio na zemlju i povredio, kad je u njegovoj neposrednoj blizini izbio požar, kad je neko iz njegove neposredne blizine poginuo i sl.⁵⁾ Mekardi tvrdi da taj faktor »neposredne opasnosti« kod čoveka izaziva najakutnije i najduže simptome straha, čiji je karakter u mnogim slučajevima patološki.⁶⁾ Dakle, faktor »neposredne opasnosti« slabi i razara emocionalnu otpornost. S druge strane, faktor »udaljene opasnosti« ne pretstavlja za čoveka kritičnu situaciju u kojoj bi bio ugrožen njegov život, naprimer, kad je bomba pala negde podalje, kad je dat signal za uzbunu, kad ne-

⁴⁾ Psihosomatski poremećaji su telesna oboljenja (napr. čir na želucu i smetnje probavnih organa, srčani nedostaci, kožni ekcemi, itd.), koja su uzrokovana stajanjem napetosti i straha.

⁵⁾ E. Glover ističe da čak i kod očevidno stabilnih ljudi, kad dožive neposrednu opasnost, nastaju reakcije emocionalnog šoka. U vezi s time, možda će izgledati protivrečna tvrdnja J. Landera da je ranjavanje vojnika na frontu, za vreme Drugog svetskog rata, ustvari smanjivalo njihove reakcije straha. Međutim, pritom treba imati u vidu da je E. Glover posmatrao civilno stanovništvo u Velikoj Britaniji za vreme Drugog svetskog rata, a J. Lander američke vojnike na frontu. To su dve različite okolnosti: dok je ranjavanje civilnih lica stvarno pretstavljalo za njih fizički i psihički udar i izazivalo pojačanje reakcije straha, dotle je ranjavanje za vojna lica pretstavljalo »relativnu dobit« (hospitalizaciju, bolovanje, odsustvo i onesposobljavanje za boračku dužnost), pošto su oni svesno ili nesvesno priželjkivali izlaz iz nesumnjivo neprijatnije i teže situacije na frontu nego u pozadini.

⁶⁾ Britanski psihijatri *Fraser, Leslie i Phelps*, u skladu s tim, tvrde da prethodno stabilne ličnosti, kao i one labilnije, nakon doživljene neposredne opasnosti, pokazuju neurotske simptome. Međutim, razlika je, kako oni ukazuju, samo u tome što su kod onih potonjih simptomi trajali duže vremena, čak više meseci, dok je kod prvih oporavak redovno usledio posle nekoliko nedelja.

prijateljski avioni lete iznad položaja i sl. Mada je i tada čovek u stanju prilične napetosti, zbog iščekivanja opasnosti, ovi doživljaji ne samo da nisu štetni za njegovu emocionalnu otpornost, već, naprotiv, oni je jačaju za sledeće opasnosti. »Ako čovek, koji je doživeo »udaljenu opasnost«, ima nakon napada više hrabrosti nego pre toga, ako je hrabrost kao i strah zarazna i ako je u jednoj grupi broj onih koji su doživeli »neposrednu opasnost« malen, to znači da je jedno lako bombardovanje podiglo moral te grupe« (Mekardi).

Prema toj teoriji potreban je izvestan niz doživljaja, lakših i sporadičkih (s obzirom na vremenske intervale) opasnosti, koji omogućavaju čoveku da se emocionalno prilagodi. U tom nizu docnije opasnosti mogu biti i teže (ali ne preteške) u odnosu prema prvima. Međutim, učestalost tih opasnosti ne može se nizati u beskonačnost. Postoji jedna vremenska granica preko koje učestalost opasnosti, makar one i ne bile teške, počinje negativno uticati na emocionalnu izdržljivost. Naprimer, psihološko ispitivanje američkih kopnenih trupa pokazalo je da produženje vršenja dužnosti u prvoj borbenoj liniji slabi njihovu emocionalnu izdržljivost. Isto tako, primetilo se da su se kod letaćkog osoblja pojačavali simptomi hronične napetosti i strepnje ako se povećavao broj borbenih letova iznad određene granice. To znači da psihološka otpornost boračkog ljudstva postepeno slabi usled delovanja mnogih faktora, uključujući produženi zamor, gladovanje i druga konstantna lišavanja.

Iz ovoga osvrta na Mekardijevu teoriju o emocionalnom prilagođavanju očevidno je da se ono odnosi na dejstvo konvencionalnog oružja. Međutim, šta se u vezi s tim može reći za dejstvo atomskog oružja? Prilikom prikazivanja psihičkih reakcija kod ljudi u trenutku eksplozije atomske bombe, na osnovu podataka iz Hirošime i Nagasakija, istakli smo da su svi preživeli imali doživljaj »neposredne opasnosti«, čak i oni koji su se nalazili na bezopasnoj udaljenosti od nulte tačke. To znači, da pri eksploziji atomske bombe od 20 KT i više nema elemenata »udaljene opasnosti«. Prema tome, Mekardijeva teorija o emocionalnom prilagođavanju za tako jake eksplozije ne bi se mogla primeniti.

Da li se možemo pomiriti sa ovakvom konstatacijom i da li se može definitivno isključiti svaka mogućnost psihološke odbrane od razornog dejstva atomskog oružja? To bi značilo da nam ništa ne preostaje nego da se pasivistički, u psihološkom smislu reči, u jednom eventualnom ratu, prepustimo razornom dejstvu atomskog oružja. Zato je ovakvo gledište, kao i ono po kome nema tehničke zaštite od atomskog oružja, po našem mišljenju, u suštini defetističko i slabi nastojanja u cilju protivatomske zaštite. Odatle se imperativno nameće potreba za sistematskom psihološkom pripremom ljudstva u vidu obuke. Sa tog stanovišta u program obuke treba da uđe ne samo objašnjavanje fizičkog već i psihičkog dejstva atomskog oružja. Upravo, zbog psihološke nespremnosti i iznenađenja, atomsko bombardovanje Japana izazvalo je tolike žrtve, paniku i pometnju. Prema tome, mogli bismo tvrditi da faktor »neposredne opasnosti«, koji uslovljava psihičke poremećaje i sprečava emo-

cionalno prilagođavanje; nije neminovan u tolikoj meri prilikom atomske eksplozije. Prethodnom psihološkom pripremom taj se faktor može smanjiti, ako se ne može sasvim otkloniti; drugim rečima, on se može svesti na faktor »udaljene opasnosti«, odnosno realne opasnosti — a to znači da se mogu stvoriti mogućnosti za emocionalno prilagođavanje.

Psihološka priprema

Psihološka priprema za jedan eventualni atomski rat je neophodna kako za pripadnike armije tako i za civilno stanovništvo. Danas je svet prilično uznemiren zbog postojanja nuklearnog oružja, koje izaziva »rat nerava i latentno stanje panike«. U tome je najdestruktivnija glasina da, navodno, nema zaštite od nuklearnog oružja i da je katastrofa neizbežna. Stoga je zadatak psihološke pripreme upravo u tome da razvija otpornu snagu prema strahu koji je izazvan koliko stvarnom opasnošću koja preti od nuklearnog oružja, toliko i od njegove mistifikacije. Pored tehničke zaštite, čija je mogućnost dokazana, psihička energija je jedno značajno oružje, koje može biti uspešno primenjeno protiv uticaja razorne nuklearne energije, tj. za mirno i uravnoteženo držanje prožeto svešću o sopstvenoj snazi i čvrstini.

Precejavanjem uloge tehnike na račun uloge čoveka i njegovih psihičkih sposobnosti moglo bi se doći do zaključka da će nuklearna energija toliko izmeniti budući rat da će to biti »rat na pritisak dugmeta«. Očevidno, ovakva koncepcija slabi psihološku pripremu, a to je, možda, cilj njenih protagonista. Stoga je potrebno naglasiti da će u konačnom rezultatu, makoliko bili fascinirani strahovitom razornom moći nuklearnog oružja, sudbinu rata rešiti ljudi visokog borbenog morala.

Psihološka priprema sastoji se, pre svega, u davanju odgovarajućih informacija o karakteru atomskog rata, o učinku pojedinog oružja i o merama za ličnu zaštitu. Stručnjaci za protivatomsku zaštitu tvrde da 20% onih za koje se smatra da bi poginuli u jednom atomskom napadu može uvek izbeći smrt, pod uslovom da je svaki pojedinac prethodno informisan o tome šta treba da radi u trenutku atomskog napada. Dakle, ljudima je potrebno dati najelementarnije informacije za odgovarajuće ponašanje, ističući pri tome u čemu je opasnost, kao i šta treba a šta ne treba raditi. Ako ljudi shvataju u čemu je opasnost neke situacije i poznaju načine i sredstva kako i čime joj se mogu suprotstaviti, to će kod njih smanjiti strah od neizvesnog, sprečiti nepotrebne gubitke i održati moral na potrebnj visini. Zato je važno znati šta da se radi kad je najavljena opasnost, kako postupiti u trenutku pojave bleska koji pretihodi toplotnim i eksplozivnim valovima, kako se zaštititi od sekundarnih požara i naknadnih zračenja, kako izvršiti evakuaciju, kako se dekontaminira odeća, oprema, hrana, itd.

Poznato je da je iznenađenje, kao posledica neizvesnosti i neinformisanosti, faktor koji igra primarnu ulogu u povećanju straha i pojavi paničnog ponašanja kod ljudi u kritičnim situacijama. Ako ljudi ne

znaju šta treba da rade u trenutku opasnosti, njihove će reakcije sigurno biti konfuzne i neadekvatne. To je već istaknuto u opisivanju i objašnjava vanju emocionalnih reakcija prilikom atomskog bombardovanja Japana. Mnogi od onih koji su bili oboreni od eksplozivnog udara ili povređeni od letećih parčadi, oprženi od toplotnog zračenja ili izloženi smrtonosnom radioaktivnom zračenju, sigurno ne bi poginuli da su bili prethodno informisani o mogućim zaštitnim merama u trenutku opasnosti.

Osobito su važne informacije o radioaktivnom zračenju, kao jednom od dejstava nuklearnog oružja. Nesumnjivo je da je ono opasno, tim pre što na jedan nov, dosad nepoznat način razara ljudski organizam. Danas u vojnim arsenalima postoje razni radioaktivni izotopi u vidu tekućine, prašine ili dima, koji se u ratu mogu upotrebiti bez eksplozije, pomoću projektila, aviona, pa i subverzivnim metodima, sa ciljem da se zatruju ljudi, objekti ili zemljište. Sem toga, te stvari nemaju specifičnog mirisa, boje ni drugih spoljnih oznaka, tako da njihovo dejstvo, ako budu upotrebljene u jednom eventualnom budućem ratu, može biti podmuklo. To je tzv. *radiološki rat*.

Atomska bomba i druga eksplozivna nuklearna oružja mogu se smatrati kao posredna oružja radiološkog rata, jer je njihova glavna namena da prouzrokuju fizičko razaranje, dok je radioaktivno trovanje sekundarnog značaja. Mada se ne može ignorisati opasnost fiziološkog dejstva radiološkog rata, ipak nam se čini da će psihološko dejstvo toga misterioznog oružja u jednom budućem ratu biti od osobitog značaja. *Potrebno je istaći da je i danas strahovanje od nuklearnog oružja rezultat okupacije misli više dejstvom radioaktivnog zračenja nego opasnošću dejstva toplotnog zračenja i eksplozivnog udara.* Činjenica je da je od toplotnog zračenja i eksplozivnog udara u Hirošimi i Nagasakiju poginulo 85%, a tek 15% od radioaktivnog zračenja. U vezi s tim, general Kuni, šef Radiološkog oteka Komisije za atomsku energiju (SAD), postavlja pitanje: »Zašto da se koncentrišemo na tih 15%, a zaboravljamo onih 85%?«

To je sasvim ispravno. Ljudi su danas fascinirani upravo onim dejstvom nuklearnog oružja koje najmanje poznaju, mada su o njemu dosta čuli iz različitih izvora: češće iz nestručnih i senzacionalističkih, a manje iz stručnih i ozbiljnih. Time se može objasniti zašto se danas u većini slučajeva, kad se govori o protivatomske zaštiti, redovno misli na radioaktivno zračenje, a zanemaruje zaštita od toplotnog zračenja i eksplozivnog udara. Sem toga, to je uslovljeno i strahom od sila koje se ne mogu videti, čuti ni na bilo koji način osetiti. Potpukovnik Keplhorn, u svojim opservacijama o učinku taktičkih atomskih oružja na vojne operacije, pretpostavlja da će se među onima koji će ostati u životu posle nekog atomskog napada pojaviti strepnje da nisu možda i oni za to vreme bili zatrovani. Naravno, strepnje onih koji nisu apsorbirali opasnu dozu gama-zrakova, a misle da jesu, negativno utiču na vojnički moral. A pošto nepoznata opasnost psihički iscrpljuje ljude više nego poznata, ukazala se potreba da se specijalnim instrumentima (dozimetrima) pro-

verava kolika je radioaktivnost čovečijeg organizma, opreme i zemljišta. Mada postoji realna opasnost radioaktivnog zračenja za rasplodne organe, ipak se ta opasnost mistificira raznim glasinama i na taj način se demoralizuju ljudi.

Dakle, informacije o radioaktivnom zračenju treba da budu realne, tj. da se ne umanjuje opasnost od dejstva nuklearnog oružja i da se ta opasnost ne preuveličava i ne mistifikuje u odnosu na druga dejstva (toplotno zračenje i eksplozivni udar), jer samo takve informacije o radioaktivnom zračenju mogu biti značajan faktor u psihološkoj pripremi za atomski rat.

Međutim, psihološka priprema samo na verbalnoj osnovi, bez konkretnih mera, u cilju fizičke zaštite stanovništva i vojske od razornih dejstava nuklearnog oružja, neće biti zadovoljavajuća. Naime, ako ljudi smatraju da nisu dovoljno fizički zaštićeni, kod njih će se razviti osećaj nesigurnosti koji će neizbežno slabiti psihološku pripremu. U tom smislu potrebno je voditi računa o skloništima i rovovima, jer su oni još uvek efikasno sredstvo i protiv nuklearnog oružja. Danas mnogi vojni i civilni autori daju konkretne predloge o tome kako da se grade zakloni i kopaju rovovi. (Da nije, možda, problem fizičke zaštite ljudstva od nuklearnog oružja jedan od razloga da je potpukovnik Mikše u jednoj svojoj studiji izrazio misao da će budući rat biti rovovski?) Zatim, konkretne mere i planovi za fizičku zaštitu od dejstva nuklearnog oružja (kao što su: evakuacija, dislokacija, medicinska pomoć, radiološko izviđanje i dekontaminacija) neosporno čine psihološku pripremu realnijom.

Pod psihološkom pripremom podrazumeva se i obuka stanovništva i pripadnika oružanih snaga na osnovu razrađenog programa protivatomske zaštite. Jer, nije dovoljno dati samo informacije o atomskom ratu i merama lične zaštite, već je potrebno aktivirati ljude putem obuke kako bi stekli izvesne veštine i navike koje će ih učiniti emocionalno otpornijim i praktički snalažljivijim u jednom eventualnom atomskom ratu. Tu se misli na kurseve protivatomske zaštite sa vežbama na terenu. Sem tehničke instrukcije na tim kursevima je preporučljivo da se aktivisti civilne zaštite upoznaju sa elementarnim psihološko-psihijatrijskim metodima u postupku sa emocionalno poremećenim ljudima, pošto će oskudica u stručnim kliničkim psiholozima i psihijatrima u jednom eventualnom atomskom ratu biti mnogo veća nego što je danas u mirnodopskom periodu.

U programu civilne zaštite (SAD) govori se o »kolektivnoj obuci pod realnim okolnostima«. Za takvu obuku preporučuju se sledeća sredstva: realistički zvučni filmovi (po mogućnosti u boji) koji prikazuju stvarne scene iz atomskog rata, realističke fotografije o posledicama dejstva nuklearnog oružja, modeli razrušenih gradova, anatomske slike o dejstvu radioaktivnog zračenja na ljudski organizam, itd. U vezi s tim, potrebno je ukazati i na to da suviše realističko prikazivanje detalja o opasnostima u atomskom ratu može prouzrokovati kod ljudi i negativan učinak: strepnje, nesigurnost, apatiju i pesimistički stav u pogledu nji-

hove sudbine u jednom atomskom ratu. Stoga treba realizirati u obuci metodički podesavati, vodeći računa o ljudima koji se obučavaju, jer različiti ljudi, s obzirom na nivo obrazovanja, iskustvo, pol i doba, pokazuju različite reakcije u obuci. Sem toga, da bi se izbegle negativne posledice realističke obuke, potrebno je ljude postepeno upoznavati sa opasnostima atomskog rata. Kod svakog čoveka opasnost mora dolaziti postepeno, ne naglo, intenzivnim emocionalnim sadržajem, u centar njegove intimne pretstave o sopstvenoj budućnosti. Na taj način će se kod ljudi ne samo izbeći negativne posledice realističke obuke, već će se stvarati uslovi za emocionalno prilagođavanje u eventualnoj stvarnoj opasnosti u atomskom ratu.

U mirnodopskom periodu veoma je važna realistička obuka vojnih jedinica. General Hajtauer, šef Oteka za organizaciju i obuku američke vojske, kaže: »Danas se obuka mora više nego što jeste približiti nuklearnoj eksploziji«. Stoga se danas eksperimenti sa nuklearnim oružjem koriste, pored ispitivanja njihove fizičke razorne moći, i za obuku trupa. Od januara 1951, otkad je peskovito područje u Nevadi isključivo određeno za eksperimente sa nuklearnim oružjem, pa do maja 1955, na tom je području izvršeno preko 40 nuklearnih eksplozija od 1 KT do 100 KT. Očevidno je da je tu bilo taktičkog nuklearnog oružja, jer se eksplozije do 40 KT smatraju mogućim za upotrebu na bojištu. U tim su eksperimentima, u cilju obuke, učestvovali različiti vidovi i rodovi oružanih snaga. Naprimer, prema nekim podacima, u eksperimentima »Miss Cue«, koji je 5. maja 1955 izveden sa atomskom bombom od 40 KT, pored posmatrača, učestvovalo je 1.300 pešaka, 79 tenkova i 100 različitih aviona. Posle eksplozije počeli su se prema nultoj tački kretati tenkovi (7 mn) i pešadija (1 sat i 50 mn) sa udaljenosti od 2.600 metara. Amerikanci ističu da su se tenkovi i pešadija približili pre i posle eksplozije na manju udaljenost od nulte tačke nego što je to iko učinio posle Drugog svet-skog rata.

Sem toga, danas se i u vojnim manevrima upotrebljava nuklearno oružje. U Severnoj Karolini održan je 1954 dosad najveći manevar sa nuklearnim oružjem, u kome je učestvovalo oko 90.000 ljudi. Da bi obuka bila što realističija, danas se u taktičkim vežbama upotrebljavaju specijalne imitirajuće atomske bombe, koje proizvode jaku eksploziju i karakterističan oblak prašine u obliku pečurke. U vezi s tim potpukovnik Pjer Dipon ukazuje na to da u mirnodopskoj obuci, bez obzira koliko je ona realistička, ipak nedostaje strah — taj stvarni borbeni element psihološkog karaktera. On to objašnjava time što se za vreme mira u obuci preduzima sve što je potrebno da ne bi došlo ni do kakvog nesrećnog slučaja. A kad ne postoji verovatnoća da će se takav slučaj desiti, nema ni onog straha koji je u ratu, u većoj ili manjoj meri, karakterističan za čoveka. Međutim, mada obuka u mirnodopskom periodu nije isto što i stvarnost u ratu, ona razvija izvesne veštine i navike, koje osposobljavaju vojnika da u eventualnom ratu uspešnije savlađuje normalne reakcije straha u slučajevima stvarne opasnosti.

Smisao obuke danas, kad su armije opremljene nuklearnim oružjem, ne sme se posmatrati samo sa fizičkog, tehničkog i manuelnog aspekta, već i sa psihološkog. To znači da treba voditi računa o tome da se vojnik psihološki pripremi i obučiti ne samo kako će preživeti atomski napad nego i da posle atomskog napada bude psihički spreman (a ne šokiran) da prihvati borbu i osujeti namere protivnika.

LITERATURA

- A. H. Leighton, *Human Relations in a Changing World*, New York, 1945
Irving Janis, *Air War and Emotional Stress*, New York, 1951
J. O. Hirsfelder, *Atomska bomba i lična zaštita*, Beograd 1954
Džon Hersi, *Hirošima*, Beograd 1954
J. T. Mac Curdy, *The Structure of Morale*, New York, 1943
J. A. Meerloo, *Patterns of Panic*, New York, 1950
Средства и способы защиты от атомного оружия, Москва, 1956
Vannevar Bush, *Modern Arms and Free Men*, New York, 1949
J. P. Cooney, *Psychological Factors in Atomic Warfare*, Canadian Army Journal, januar 1951
W. E. Caplehorn, *The Effects of Atomic Weapons on Military Operations*, Military Review, januar 1956
Hans Hinrichs, *Die Auswirkung taktischer Attomwaffen auf die Kamfführung und Gliederung von Heeresverbänden*, Wehrwissenschaftliche Rundschau, novembar 1955
B. Filipović, *Mere protivatomske zaštite jedinica*, Vojno delo, br. 4—5, 1956
F. O. Miksche, *Atomic Defense*, Military Review, jul 1955
L. V. Hightower, *Training Today*, Armor, maj — jun 1955
J. M. Planeix, *Les caprices de miss Cue*, La Revue Maritime, decembar 1955
Pierre Dupont, *L'instruction: prélude au combat*, Revue Militaire d'Information, mart 1956